

Естетичне виховання дітей та молоді: теорія, практика, перспективи розвитку: збірник наукових праць / за ред. О.А.Дубасенюк, Н.Г.Сидорчук. – Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І Франка, 2012. - С. 368-374.

УДК 371.011 (07)

E-mail: helen.maks23@mail.ru

О.О.Максимова,

кандидат педагогічних наук, доцент
(Житомирський державний університет)

**Розвиток емоційно-мотиваційного компоненту як основа досягнення успіху
першокласниками в естетичній діяльності**

Анотація: У статті розглядається зміст емоційно-мотиваційного компоненту досягнення успіху першокласником у естетичній діяльності, акцент, зокрема, робиться на мотивації досягнення. Також пропонуються методи та прийоми роботи, які є плідними у вирішенні поставленої проблеми.

Ключові слова: успіх, естетична діяльність, емоційно-мотиваційний компонент успіху, мотивація досягнення.

У швидкоплинних реаліях сьогодення та у гонитві за матеріальними благами знецінюється естетичний бік життя. Ми не маємо часу милуватися природою, відвідувати виставки, ходити у театри. Водночас всебічний гармонійний розвиток особистості не можна уявити без її естетичної вихованості. Реалізація у соціальних освітніх установах даного напрямку виховання додасть гуманності нашому суспільству, забезпечить конкурентоспроможність вітчизняних товарів на зовнішньому і внутрішньому ринку, збагатить народ духовно, покращить його побут.

Проблема естетичного виховання, розвитку особистості, формування її естетичної культури розроблена достатньо повно в працях вітчизняних і зарубіжних педагогів і психологів. Серед них Д. Джола, Д. Кабалевський, Н. Киященко, Б. Ліхачов, А. Макаренко, Б. Неменський, В. Сухомлинський та інші. Дослідження Л.Левчук, А.Федя, Т. Домбровської, Р.Шульги спрямовані на вивчення питань, важливих у контексті взаємозв'язку проблеми моралі та мистецтва. Сутність естетичного виховання розглядалась у працях Т.Любимової, М.Кагана, В.Іванова, естетичні категорії досліджувалися такими науковцями, як В.Крутоус, Т.Любимова, Ю. Боров, чуттєво-образна специфіка естетичного пізнання набула аналізу в естетичних доробках Н.Берхін, О.Єремєєва, К.Ізарда, Г.Бреслав.

Проаналізувавши літературу з даної проблеми, ми дійшли висновку, що проблема естетичного виховання у дослідженнях науковців не пов'язується з проблемою досягнення успіху. Оскільки сенситивним періодом для реалізації вище зазначеного напрямку виховання є молодший шкільний вік, вважаємо актуальним висвітлення питання досягнення успіху в естетичній діяльності першокласників. Одним із найважливіших моментів естетичного виховання є розвиток емоційно-мотиваційного компоненту. Тому завданням нашої статті є висвітлити особливості його розвитку як основи досягнення успіху першокласниками в естетичній діяльності.

Під емоційно-мотиваційним компонентом ми розуміємо емоційну складову “Я-концепції”, емоції, які переживає дитина при досягненні успіху в естетичній діяльності та мотиви, що спонукають її до цього. Учень шести років – це істота досить емоційна, і, як стверджують психологи, почуття в цьому віці є визначальними у всіх сферах життя: шестирічна дитина живе насамперед почуттями.

Дитячий успіх в естетичній діяльності може супроводжуватися такими позитивними почуттями, як радість, задоволення собою, гордість, упевненість, допитливість, почуття любові до знань. Найчастіше успіх супроводжується радістю, яка має багато відтінків, як-от: блаженство (повне спокійне щастя); захват (бурхливе

короткочасне переживання радості, тобто її афект); тріумф (переживання видатного, блискучого успіху, перемоги); захоплення, спокійний стан загального задоволення.

А.Белкін зазначає, що “радість сама по собі не виникає. Її пальне – це успіх” [1, с. 30]. У більшості випадків величина радості прямо пропорційна розмірам труднощів, які пододала дитина на шляху до мети. “Можливо, у своїй найбільш чистій та значущій формі радість – це те, що відчуваємо після якоїсь творчої чи соціально значимої дії, яка здійснювалася не з метою досягнення радості чи отримання користі” [2, с. 211],– писав К.Ізард.

Переживаючи радість, дитина відчуває себе впевненою і значущою, що дає їй відчуття здатності долати труднощі й насолоджуватись життям. Однак, як зазначає А.Белкін, “не всякий успіх – радість, не всяка радість – успіх” [1, с. 159]. Радість є побічним продуктом творчої чи розумової діяльності, вольових зусиль, спілкування, взаємин з іншими.

Отже, почуття радості виникає внаслідок досягнення успіху і, водночас, виступає як стимулюючий до нових успіхів засіб, оскільки підвищує активність людини, забезпечує гарне самопочуття, впевненість у собі.

Кінцевий або проміжний успіх на шляху до здійснення мети приносить дитині впевненість у собі, у своїх можливостях. Під цим почуттям розуміємо переживання людиною своїх можливостей як адекватних тим задачам, які перед нею стоять у житті, й тим, які вона ставить перед собою сама. Якщо рівень домагань дитини у естетичній діяльності відповідає її реальним можливостям (очікуваний успіх реалізується), виникає впевненість у своїх силах. Якщо ж він є вищим чи нижчим від реальних можливостей, то, відповідно, спостерігаємо самовпевненість чи не впевненість у собі (невиправдана віра в успіх і відсутність надії на успіх). Упевненість у собі може виявлятися в окремих видах діяльності чи ставленнях до дійсності, проте іноді вона переростає у стійку якість особистості, поширюючись і на ті види діяльності, в яких у людини ще немає досвіду. Відсутність очікуваного успіху приносить дитині розчарування.

Якщо успіх був неочікуваним (випадковим, без докладання значних зусиль), то ймовірно, що учень відчує радісне здивування (емоція, що гальмує всі попередні емоції, скеровуючи увагу на об’єкт чи обставини, що викликали це почуття), яке може перейти у зацікавленість.

Почуття допитливості, любові до знань властиве вихованцям, які не задовольняються досягнутим, не можуть “стояти на місці”; окрилені успіхом, вони поринають у нові невтомні шукання, що супроводжуються почуттям нового.

Переживання гордості за свої успіхи пов’язане із відображенням високої оцінки дитиною своїх досягнень і заслуг, усвідомленням відповідності високим цінностям і стандартам. Регулятивна роль гордості виявляється в орієнтуванні на ці стандарти. Вона спрямовує поведінку учня, вимагаючи від нього таких діянь, які відповідають його уявленню про себе, і не дозволяє йому робити того, що могло б зменшити його повагу до себе, його гідність.

Переживання позитивних емоцій у результаті досягнення успіху веде до розвитку почуття самоцінності, яке відіграє важливу роль у розвитку мотивації успіху.

Йдучи за К.Ізардом, відмічаємо, що успіх іноді може супроводжуватись і негативними емоціями: страхом подальшої відповідальності чи страхом можливої поразки наступного разу. Страх ґрунтується на інстинкті самозбереження, страх поразки – на інстинкті збереження уявлення про себе, свого образу “Я”. Ця емоція виникає у відповідь на загрозу не відповідати вимогам оточуючих дорослих (батьків, учителів), їх очікуванням.

Домінуючим у шестирічному віці є страх бути не тим, про кого гарно говорять, кого поважають, цінують і розуміють; страх зробити не те і не так, бути засудженим і покараним, боязнь критики чи насмішок з боку вчителів, батьків, ровесників. Виникнення

емоції страху поразки підсилюється, якщо колись дитина у схожій ситуації не досягла успіху.

Крім почуттів, які супроводжують успіх і водночас стимулюють дитину до нового успіху, важливе значення у його досягненні має емоційна складова Я-концепції, тобто наявність чи відсутність самокритичності, самоповаги, самоцінності, самознищення тощо, які сформувались унаслідок його попереднього досвіду досягнень чи невдач у естетичній діяльності.

Загалом новоутворенням шестирічного віку є інтелектуалізація переживань, під якою розуміємо свідому орієнтацію у власних переживаннях і емоціях. Зовнішнім проявом цього явища є вираження дитиною свого внутрішнього стану словами.

Визначальними у будь-якій діяльності дитини, зокрема й естетичній діяльності, є певні мотиви. Мотив, як відомо, - це внутрішня спонука до діяльності, що відображає потреби особистості. Для шестирічок характерними є такі спонуки: бути похваленою, не викликати невдоволення, показати себе не гіршою за інших дітей, задовольнити своє прагнення "бути на висоті" вимог дорослих. Основу мотиваційної сфери особистості становлять потреби, поява яких відбиває об'єктивний стан необхідності людини в чомусь і породжує діяльність, спрямовану на зняття цієї необхідності. Потреба, опосередкована мотивацією (процес спонукання індивіда до активної діяльності для задоволення своїх потреб і для досягнення цілей), психологічно виявляється як мотив.

Щодо потреб, то у шестирічному віці чітко виділяються наступні: потреба бути поміченим та визнаним іншими (ця потреба виявляється у двох аспектах: з одного боку, дитина прагне бути "як усі", а з іншого - бути особливим), потреба у самовираженні, у самоствердженні, у повазі, у реалізації своєї активності, в емоційному контакті, співчутті, співпереживанні, потреба допомогти іншому, бути корисним для іншого. В основі мотивації успіху лежать потреби у повазі, у визнанні оточуючими, прагнення до особистих досягнень, потреба самовираження, тобто потреба в особистісному зростанні й у реалізації своїх потенційних можливостей.

Відповідно до зазначених потреб у дітей провідними є мотиви, пов'язані з інтересом до нових видів діяльності, з їхнім інтересом до світу дорослих, із прагненням бути схожими на них, установлювати і підтримувати з ними позитивні взаємини, а також мотиви особистісних досягнень, самоствердження, змагання та пізнавальні й моральні мотиви.

Надто суттєвим у цьому віці є мотив змагання, який, стимулюючи дитину до удосконалення власних умінь і навичок, водночас спричиняє у неї стан тривожності. Цей мотив дає дитині гострі емоційні переживання: у випадку поразок і невдач вона засмучується до сліз, для компенсації неуспіху хвастає чимось чи б'є успішного. Загалом у шестирічних дітей простежується переважання мотиву "Я повинен" над мотивом "Я хочу". Якщо ж перемагає мотив "хочу" над "потрібно", то дитина часто вдається до обману, щоб зберегти позитивне ставлення до неї дорослих.

Результати досліджень Т.Дубровіної, А.Силвестру засвідчують, що для шестирічок все більш значущими стають мотиви суспільного змісту (тобто яке значення має той чи інший учинок в очах оточуючих) і мотиви, що пов'язані з інтересом до змісту безпосередньої діяльності.

Базуючись на дослідженнях В.Мухіної, визначаємо такі найбільш характерні мотиви поведінки для дітей шестирічного віку: встановлення і збереження позитивних взаємовідносин із дорослими та іншими дітьми, домагання визнання зі сторони дорослих та однолітків, прагнення до самоствердження, а також намагання вести себе за правилами, прийнятими іншими людьми. Важливим новоутворенням у розвитку шестирічної дитини є супідрядність мотивів, поява їх ієрархії, завдяки чому дитина здатна віддавати перевагу одним спонуканням перед іншими, свідомо регулювати свою поведінку на основі підпорядкування мотивів.

Д.Аткінсон, В.Вілюнас, Н.Бордовська, А.Реан, Х.Хекхаузен, А.Якобсон зазначають, що в основі всякої діяльності лежить мотивація досягнення. Потреба у досягненні успіхів не є вродженою, вона формується ще у дошкільному віці, й уже у 6 років спостерігаються індивідуальні відмінності за ступенем її розвитку. Від цих відмінностей залежить подальший розвиток учня як особистості, оскільки діти з яскраво вираженою потребою у досягненні успіхів, як правило, домагаються у житті більшого, ніж ті, у кого ця потреба слабка або ж домінує протилежне прагнення – уникнення невдачі. Діти, яким притаманний мотив прагнення до успіху, розглядають ситуацію досягнення як особистісний фактор, вони впевнені в успішному наслідку, ведуть активний пошук інформації для судження про свої успіхи, проявляють рішучість при подоланні перешкод, прагнуть розумового ризику, однак віддають перевагу тим завданням, які, на їх думку, можна реально виконати. Отже, мотивовані на успіх шестирічки віддають перевагу обачному ризику. Х.Хекхаузен пише, що така розважливість веде до сумарного успіху, оскільки не пов'язана ні з незначними успіхами за умов занижених цілей, ні з неймовірними, випадковими успіхами при завищених цілях. Такі діти мають середній, реалістичний рівень домагань, який підвищується після успіху та знижується у разі невдачі. Успіх оцінюється ними як результат докладання власних зусиль і здібностей, невдача ж, як правило, пояснюється впливом зовнішніх обставин.

Мотивація боязні невдачі породжує у дитини бажання запобігти негативним наслідкам, покаранню, осудженню. Як відзначає А.Реан, ще нічого не зробивши, людина вже боїться можливого провалу і думає про шляхи його відвернення, а не про шляхи досягнення успіху. Діти, яким притаманна мотивація боязні невдачі, обирають завдання або дуже легкі, успішне виконання яких не викликає сумніву, або надзвичайно складні, з якими навряд хто впорається, а тому поразка при їх розв'язанні не дає приводу для сорому.

Важливу роль відіграє також кількісний показник мотиву. Дитина з сильною мотивацією прагне успіху і, звісно, схильна більше працювати. А для недостатньо вмотивованого школяра успіх не є таким привабливим, що і визначає невисоку ймовірність його досягнення. Тому інколи менш здібний учень, але більш мотивований, досягає більших успіхів.

З метою розширення і збагачення емоційно-мотиваційної сфери ми пропонуємо впроваджувати в роботу з першокласниками виховний позаурочний курс “Успіх у моєму житті” [3]. Один з його розділів спрямований на навчання школярів створювати собі гарний настрій, знімати психічну напругу, долати труднощі, розвивати оптимістичне світосприйняття, активне ставлення до життя, вміння орієнтуватися за зовнішніми проявами у почуттях іншої людини.

Досить плідними у вирішенні поставленої проблеми є використання у навчально-виховному процесі наступних методів і прийомів: казки, гри, малюнка, психогімнастики, конкурсів, бесід, дискусій, розповідей, імітаційних вправ, аналізу ситуацій та їх інсценізації, музики. При цьому слід використовувати індивідуальні, парні, групові та колективні форми роботи. Цінність групових і парних форм роботи полягає в можливостях навчати дітей взаємодіяти. Отримуючи завдання, вони включаються у спільну діяльність, педагог же спрямовує свої зусилля на встановлення взаємин співробітництва між першокласниками. При цьому діти можуть одночасно виконувати схожі завдання, а потім об'єднувати отримані продукти у спільний виріб, а можуть організовувати свою діяльність, за висловом Л.Божович, “ніби по конвеєру”. Для останнього виду організації праці характерне кооперування, тобто досягнення кінцевого продукту розподілено на послідовні операції між усіма членами групи. Зазначимо, що такий вид роботи є більш ефективним, оскільки передбачає зростання взаємної залежності всіх учасників діяльності, що породжує, як стверджує Ю.Приходько, колективістські переживання за успіх загального результату, вболівання за роботу товариша, бажання допомогти йому, здатність радіти з успіху іншого не менше, ніж з власного.

Отже, працюючи над розвитком емоційно-мотиваційного компоненту, вчитель оптимізує досягнення першокласниками успіхів у естетичній діяльності, як колективній, так і індивідуальній. Перспективи подальших розвідок у даному напрямку вбачаємо у дослідженні питання розвитку мотивації досягнення у дітей у різних видах діяльності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Белкин А. С. Ситуация успеха. Как ее создать. (Мастерство учителя: идеи, советы, предложения). -Книга для учителя. – М.: Просвещение, 1991. –176 с.
2. Изард К. Эмоции человека: Пер. с англ. М.:Изд-во Моск. ун-та, 1980. –440 с.
3. Максимова О.О. Шлях до успіху (першокласник шестирічного віку). Методичний посібник / За ред проф. Левківського.– Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І.Франка, 2005.–136 с.

Максимова Е.А. Развитие эмоционально-мотивационного компонента как основа достижения успеха первоклассниками в эстетической деятельности

Аннотация: В статье рассматривается содержание эмоционально-мотивационного компонента достижения успеха первоклассником в эстетической деятельности, акцент, в частности, делается на мотивации достижения. Также предлагаются методы и приемы работы, которые являются плодотворными в решении поставленной проблемы. Ключевые слова: успех, эстетическая деятельность, эмоционально-мотивационный компонент успеха, мотивация достижения.

Maksimova Helen. The development of emotional-motivational component as the basis of success for first graders in aesthetic activity

Abstract: the article discusses the content of the emotional-motivational component of the success of the first in aesthetic activity, focusing in particular focusing on achievement motivation. Also are methods and techniques that are fruitful in solving problems.

Keywords: success, aesthetic activities, emotional-motivational component of success, motivation achievement.